

Z VÝSKUMU SPRÁVANIA SA ZRAKOVO POSTIHNUTÝCH DETÍ V HRÁCH

Jana Lopúchová

Abstrakt

Hra je pre dieťa najprirodzenejšia činnosť a je dôležitým faktorom a prostriedkom intelektuálneho, rečového, citového, motorického a sociálneho vývinu dieťaťa. Má významné postavenie nielen u zdravých detí, ale aj u detí so zrakovo postihnutím. Hry sú pre zrakovo postihnuté deti dôležitým podporným prvkom pri zapájaní sa do bežného života a majú nezastupiteľné miesto pri integrácii zrakovo postihnutých detí.

Kľúčové slová

Hra, vývin, zrakovo postihnuté dieťa, hrové správanie.

Summary

On the behaviour of vision-impaired children at play

Playing is a very important factor for intellectual development, communication, emotional, motor and social development. It has an important role for healthy children, but also for vision-impaired children. The plays are a significant supporting element of integration.

Key words

Play, development, vision-impaired children, behaviour management.

Výskum správania sa malých detí v hrách sa teší pozornosti mnohých odborníkov, ktorí sa zaoberajú vývinom dieťaťa a hrou ako takou.

V odborných kruhoch sa pertraktuje názor, že hra ako prevládajúca vývinová aktivita malých detí je dôležitým faktorom intelektuálneho, rečového, citového, motorického a sociálneho vývinu dieťaťa.

Podľa Piageta (2000) má hra významné zastúpenie pri rozvíjaní poznávacích schopností dieťaťa. Niektoré hrovo-vývinové štúdie naznačujú, že hra sa

riadi podľa určitých pravidiel postupnosti vývinu dieťaťa (Lowe 1975, Nicolich 1977, Rosenblatt 1977, Schimada, Kai & Sano, 1981). Navyše táto postupnosť prebieha súbežne so sociálnym, rečovým a poznávacím vývinom, takže môže slúžiť aj ako jeho odraz v hrovom správaní, ako meradlo spôsobilosti a zrelosti a tiež ako rámec pre určovanie edukačných cieľov.

Hra je špecifickou formou poznávania sveta, pri ktorej sa dieťa svojím spôsobom a formou primeranou svojmu veku učí a získava skúsenosti, a tým rozvíja svoj intelekt. V praktickej a konkrétnej hrovej činnosti sa oboznamuje s rôznymi predmetmi, s ich tvarmi, vlastnosťami a funkciami. Hrou sa uskutočňuje aj systematická exploračia, pri ktorej deti skúmajú všetko nové, neznáme a neobyčajné a aktívne vyhľadávajú nové zážitky a námety.

Odborníci, ktorí sa dlhé roky zaoberajú hrou, ju považujú za vnútorne motivovanú, spontánnu, dobrovoľnú a príjemnú činnosť. Až nedávno sa pri vypracovávaní programov včasnej intervencie pre postihnuté deti začalo pozeráť na hru ako na zmysluplný vzdelávací prostriedok a cieľ. Nanešťastie vo výskumoch konkrétnych aspektov hry u konkrétnych typov postihnutia absentuje celkový zovšeobecňujúci pohľad a tieto výskumy sú veľmi sporadické.

Existuje niekoľko faktorov, ktoré prispievajú k aktuálnemu stavu výskumu hrového správania sa postihnutých detí.

Prvým faktorom je rôznorodosť skupín – ako v rámci jednotlivých druhov postihnutia, tak aj podľa typu postihnutia je hlavným dôvodom pre nedostatok kvalitných štúdií v tejto oblasti.

Druhý dôvod súvisí so spôsobom náhľadu na hru, teda s tým, ako sa na hru pozerajú tí, ktorí pracujú s postihnutými deťmi. Napr. priority učenia sú určované cieľmi, ktoré sú vytýčené v individuálnom výchovno-vzdelávacom pláne dieťaťa. Ciele sú odvodené z nedostatkov zistených rôznymi testami, ktorými dieťa prešlo. V ranom období prevládajú v testoch položky vzťahujúce sa k rôznym oblastiam vývinu – reč, poznávanie, jemná a hrubá motorika atď. S hrou ako takou sa v testoch stretávame zriedkakedy, preto sa táto aktivita ako významný prostriedok uľahčujúci učenie často prehliada.

Tretí dôvod súvisí s miestom a časom. Výskumy nie je možné realizovať, pokiaľ nie sú k dispozícii na jednom mieste a v rovnakom čase dostatočne veľké a viac či menej homogénne skupiny postihnutých detí.

Aj napriek týmto problémom mnohí odborníci považujú hru za prostriedok osvojovania a upevňovania schopností, ktoré súvisia so všetkými oblasťami raného vývinu dieťaťa.

Svoje opodstatnenie nachádza hra aj u zrakovo postihnutých. Má pre nich nenahradiiteľnú rehabilitačnú, kompenzačnú a reedukačnú funkciu. A práve

tieto tri funkcie – reedukčná, rehabilitačná a kompenzačná – tvoria významný celok v hrách zrakovo postihnutých a prostredníctvom ich komplexného pôsobenia umožňujú zrakovo postihnutým deťom zapojiť sa do normálneho života.

Podobne ako pre intaktné deti aj pre zrakovo postihnuté deti je hra prirodzenou, špecifickou a spontánnou činnosťou. Zrakovo postihnuté dieťa v hre „zabúda“ na svoje postihnutie a stáva sa rovnocenným detským partnerom.

Sandler a Wills (1985) určili tri podstatné rozdiely medzi hrou nevidiacich a vidiacich detí:

1. Nevidiace deti sa oneskorujú pri skúmaní okolia a predmetov.
2. Je menej pravdepodobné, že sa nevidiace deti budú púšťať do komplikovaných hrových postupov.
3. Nevidiace deti neskôr začínajú s napodobňovaním správania sa druhých a so striedaním rolí v hre ako vidiace deti.

Výskum uskutočnený Fraibergom a Adelsonom (1979) taktiež potvrdzuje oneskorené preskúmavanie okolia nevidiacimi deťmi. Vzhľadom na skutočnosť, že nevidiace deti majú menej vizuálnych informácií o tom, ako sa ostatní hrajú a ako sa „učia“ hre, je jasné, že sa nevidiace deti budú oveľa pravdepodobnejšie hrať samé a že si vypestujú hrové návyky zahŕňajúce fyzickú manipuláciu a sluchovú stimuláciu.

Hra svojou fantastickou atmosférou združuje nielen zrakovo postihnuté deti, ale umožňuje ich spoločný kontakt s normálne vidiacimi deťmi bez ujmy a výsmechu. Zrakovo postihnuté deti v hrách komunikujú, dorozumievajú sa. Hry sa takto stávajú dôležitým komunikačným, integračným a socializačným prostriedkom detí predškolského veku. Rozvíjajú hlavne myslenie, pamäťové procesy, pozornosť a reč detí, ako aj ostatné psychické procesy. Tieto deti často nie sú schopné samostatne vykonávať určité činnosti, a preto sú odkázané na pomoc iných, väčšinou dospelých ľudí. Aj tu sa stávajú hry významným prostriedkom formovania osobnostných, povahových a charakterových čŕt dieťaťa.

Aj napriek určitým obmedzeniam v dôsledku zrakového postihnutia sú hry podnetom a prostriedkom pre zdravý duševný, telesný a pohybový vývin dieťaťa. Zrakovo postihnuté deti zo strachu z neprijemných zážitkov (pádu, bolesti) sa často uzatvárajú do svojho sveta. Hry sú práve v tejto oblasti dôležitým podporným prvkom, ako prekonať neprijemné pocity a nenásilnou formou sa zapojiť prostredníctvom nich do normálneho života.

Sandler (1983), Singer & Streiner (1988) tvrdia, že vidiace deti sú na tom s predstavami pri hre, pri fantazírovaní a v snoch lepšie než nevidiace deti. Zdá sa, že strata zraku znamená pre nevidiace dieťa aj menej dostupných informácií

prejavujúcich sa v hrovom správaní ostatných detí a osamelejšiu hru. V dôsledku neúplných, zlomkovitých, schematických vizuálnych predstáv a vnemov je aj úroveň obrazov reprodukívnej alebo rekonštruktívnej fantázie zrakovo postihnutého dieťaťa nižšia. Zúženie sféry zmyslového poznania úplnou alebo čiastočnou stratou zrakových funkcií (Litvák, 1979) ochudobňuje vnímanie a predstavy a obmedzuje možnosti kombinácie a rekonštrukcie výtvorov obrazotvornosti.

V hrách sa postihnuté dieťa učí o ľuďoch, predmetoch, veciach a javoch, ktoré mu vzhľadom na jeho postihnutie nie je možné sprostredkovať bezprostredne (napr. pozorovanie letiaceho lietadla). Deti prostredníctvom hier získavajú poznatky o tvare, veľkosti, farbe, hmotnosti, povrchu a teplote predmetov. Hry sú pre zrakovo postihnuté dieťa dôležitým prostriedkom pre rozvoj vnímania plochy a priestoru. A práve hry umožňujú rozvíjať tieto prvky vnímania a premietiť ich do priestoru, priestorovej orientácie a samostatného pohybu zrakovo postihnutých detí.

Samostatný pohyb ako neoddeliteľnú súčasť nezávislého života a bezpečnosti dieťaťa nachádzame takmer vo všetkých hrách detí. V hre sa dieťa premiestňuje z miesta na miesto, poznáva svoje okolie a tým sa preňho stáva priestor bezpečnejším a dosiahnuteľnejším. Pravidelným pohybom prispieva dieťa k rozvoju vlastných telesných funkcií, podnecuje telesný rast a podporuje imunitný systém svojho tela.

Ak zhrnieme všetky uvedené skutočnosti, zistíme, že hra má nezastupiteľné miesto v živote zrakovo postihnutých detí a svoju jedinečnosť nadobúda práve osobitosťami a špecifickosťou činnosti týchto detí.

Literatúra

- Adelson, E., and Fraiberg, S. Gross motor development in infants blind from birth. *Child Development* 1974; 45: 114-126.
- Aitken, S., and Bower, T. G. Developmental aspects of sensory substitution. *International Journal of Neuroscience* 1983; 19[1-4]: 13-19.
- Singer, J. E., Steinscheider, A., and Stevenson, H. W. Eds. *Psychology: From Research to Practice*. Plenum Press, New York 1978; 227-239.
- Barraga, N. C. Summary of Research in Visual Impairment. Presentation at the International Institute for Visually Impaired, Sun Valley, Idaho 1980.
- Barraga, N. G. *Increased Visual Behaviour in Low Vision Children*. American Foundation for the Blind, New York, 1964.
- El'konin, D. B.: *Psychológia hry*. SPN Bratislava, 1983.

- Fewellová, R. R. – Kaminski, R.: Raná péče u dětí se zdravotním postižením. Materiál Hilton-Perkins, Boston. Preložené pre vnútornú potrebu ÚNSS Bratislava, 1995.
- Journal of Visual impaired & Blindness. 3/1998, str. 176–188. Play, Social Interaction and Motor Development: Practical Activities for Preschoolers With Visual Impairments.
- Kerrová, S.: Dítě se speciálními potřebami. Portál Praha, 1997.
- Lopúchová, J.: Hudobno-pohybové hry zrakovo postihnutých dětí, Efeta, č. 3/1998.
- Ludíková, L.: Význam her pro vývoj nevidomého dítěte. Speciální pedagogika č. 5/1988.
- Nielsen, L.: Učení zrakově postižených dětí v raném věku. ISV Praha, 1998.
- Vágnerová, M.: Oftalmopsychologie dětského věku.
- Vachule, R. – Vachulová, J.: Hry pro těžce zrakově postižené děti. ÚVSI v ČSR, Praha, 1987.

Mgr. Jana Lopúchová. PhD.,
 Pedagogická fakulta Univerzity Komenského,
 Katedra speciálnej pedagogiky,
 Račianska 59, 813 34 Bratislava